

EGEMENLİK KAVRAMININ TARİHSEL GELİŞİMİ PERSPEKTİFİNDEN İKTİDARIN SINIRLANDIRILMASI TARTIŞMASI

Yrd.Doç.Dr.Halil İbrahim AYDINLI

Cumhuriyet Üniwersitesi İ.İ.B.F. Kamu Yönetimi

Arş.Gör.Veyssel AYHAN

Uludağ Üniversitesi İ.İ.B.F. Uluslararası İlişkiler

Özet

Egemenlik kavramı, uzun süre siyaset felsefesinde, kamu ve özel hukuk da ve klasik politika biliminde merkezi bir yer tutmuş ve bu alanda yapılan çalışmaların temel uğraş alanını oluşturmuştur. Kavramının ortaya çıkışı eski kadim medeniyetlere kadar uzanmış ve günümüze kadar anlam ve içerik bakımında önemli değişikliklere uğramıştır. Dar anlamıyla devletin, sınırları belirlenmiş toprakları (teritoryal) üzerinde bir başka erkin güç kullanmaması anlamına gelen egemenlik, geniş anlamda devlet gücü, devlet otoritesi, kamu gücü gibi kavramlarla ifadesini bulan ve devletin, kamu ve özel yaşama müdahalesine onay veren bir anlayışı simgelemektedir. Bu bağlamda özellikle Bodin ve Hobbes gibi yazarlar egemenliği sınırsız, süresiz, tek ve mutlak bir üstün güç olarak ortaya koyarken, liberal görüşü simgeleyen Locke, Kant, Mill gibi yazarlar ise bunun sınırlandırılması ve bireysel hakların korunması üzerinde durmuşlardır. Bu bağlamda bu çalışma kapsamı içerisinde egemenliğin sınırlandırılması üzerindeki tartışmalara değindikten sonra, günümüzde gelinen noktanın analizi yapılacaktır. Bu anlamda ülkemizde de son yıllarda gündeme taşınan bir konu olan egemenlik ve liberal demokrasi tartışmaları da dikkate alınarak, kavramın tarihsel süreç içerisindeki evrimi karşılaştırmalı bir analiz yöntemi ile incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Egemenlik, siyaset felsefesi, meşruiyet

The Arguments About The Restriction of The Authority From The Perspective of The Historical Process of

Abstract

The concept of sovereignty has very long been in the centre of the political philosophy, public and private law, and classical political science and it has been the main concern of the studies done on this subjects. This concept first appeared in old sivilizations and exposed to important changes in term of both meaning and content. Sovereignty with its narrow meaning is that no other authority exercise power on the limited territory of the state, on the other hand, with its broad meaning, it finds its meaning in the concepts like state power, state authority and public power and it symbolizes the understanding that suggests the intervention of state on private and public life, on this subject, especially the authors like Bodin and Hobbes defines the

sovereignty as an unlimited, timeless, unique and an absolute power, the other authors like Locke Kant, Mill symbolizing the liberal thoughts emphasised on the restriction of the power and the defense of the individual rights. After mentioning about the arguments on the restriction of sovereignty, it will be analyzed the current situation.

At this point, regarding the arguments of sovereignty and liberal democracy which has been carried on the agenda of our country in the last few years, the evolution of the concept in the historical process has been examined with the method of comparative analyzing.

Keywords . sovereignty, political philosophy, illegimation

GİRİŞ

Egemenlik kavramı, uzun süre kamu hukukunda, siyaset felsefesinde ve klasik politika biliminde merkezi bir yer tutmuş ve çeşitli teorilerin temel dayanağı olmuştur. Özellikle bu kavramla ilgilenenler, egemenliği modern devlet kuramı ile birlikte incelemektedir. Bu klasik yaklaşım, egemenliğin uzun süre devletin temel niteliğini ve onun ayırddedici ölçütünü oluşturduğu görüşüne dayanmıştır. Hukuksal bir yanının olmasına rağmen, son dönemlerde gittikçe daha fazla bir biçimde siyasal iktidar kavramıyla birlikte ele alınması, egemenlik ile siyasal otorite arasındaki tarihsel ilişkiyi önemli kılmaktadır.

Ortaya çıkış sürecinden beri değişik anlamlarda kullanılan egemenlik kavramı dar anlamıyla, devletin, sınırları belirlenmiş toprakları (teritoryal) üzerinde bir başka erkin güç kullanmaması anlamına gelmektedir. Ancak, egemenlik böyle tanımlanmaya başladıktan sonra, bir yandan egemenin gücünün sınırları sorunu ortaya çıkarken, diğer yandan gücün kaynağı itibarıyla meşruiyeti sorunsalı da gündeme gelmektedir. Bu bağlamda bir kısım düşünürler egemenliği sınırsız, süresiz ve mutlak bir güç olarak ortaya koyarken, diğerleri bunu sınırlandırmaya ya da birkaç elde bölmeye çalışmıştır.

Modern egemenlik anlayışının düşün babası sayılan Bodin, mutlak bir egemenlik anlayışı ortaya koyarken diğer yandan ardılları, bu gücü sınırlandırmanın yollarını aramışlardır. Zira, iktidarın gücünün sınırlandırılmasına dönük tartışmaların eski Çin uygarlığından, Helen uygarlığına kadar tarihsel bir geçmişe sahip olduğunu da belirtmek gerekir. Nitekim iktidarın sınırlandırılmasına dönük düşünsel ve pratik eylemlerin geçmişinin insanlık tarihi kadar eski olduğu düşünülecek olursa, sınırlı egemenliğin toplumlar için ne ifade ettiği daha iyi anlaşılacaktır. Günümüzde gelinen noktada ise egemenlik, sınırsız yetki ve denetim hakkında çok, insan hakları, vatandaşların hukuk önünde eşitliği, hak ve ödevlerden eşit bir biçimde yararlanma gibi durumlarda sınırlanan bir unsur olarak dikkat çekmektedir. Bu çerçevede jenosit ve insanlık dışı davranışların uluslararası hukuk önünde de yasaklanması, devlet ile özdeşleşen egemenliğe, diğer devletler –egemenler-

tarafından, dışarıdan kısıtlama getirme anlamı taşımaktadır. Dolayısıyla bu çalışma kapsamında, iktidar ile egemenlik kavramı arasındaki kesin çizgelere dikkat çekilerek, egemenin sınırlandırılması üzerindeki tartışmalar, günümüzde gelinen nokta da gözönünde bulundurularak analiz edilecektir.

1- TARİHSEL GELİŞİM: ESKİ ÇİN'DEN İSPANYOL BOZKIRLARINA İKTİDARIN YORUMLANIŞI

Tarihsel süreç içinde pek çok düşünür ve siyaset filozofunun gündeminde olan iktidar kavramı üzerinde yapılan tartışmaların tarihi ilkçağlara kadar uzanmakla birlikte, bilinen ve genel anlamıyla iktidar, daha çok ortaçağın sonlarından ve yeni çağın başlarından itibaren yoğun tartışmalara konu olmuştur. Bu dönemlerde yapılan tartışmalarda genellikle iktidarın kaynağı ile yönetenin yönettiği toplumla olan ilişkisi üzerinde durulmuştur.

Antik Yunan'da ve Ortaçağda iktidar kavramına yönelik olarak yapılan tartışmalar, genelde doğrudan iktidar kavramı üzerinden yapılmamış; hükmetme ya da yönetmenin niteliği üzerinde durularak, yönetimin sınırları ve eylemlerinin alanları ile iktidarın meşruiyeti üzerinde odaklanmıştır. Bu tartışmaların kökeni esasında bilinen insanlık tarihi kadar eskidir. Nitekim eski Çin düşüncesinde hiyerarşik ve disipline dayalı imparatorluk egemenliğinin meşruiyetini sorgulayan bazı hukuk doktrinlerine rastlanmaktadır. Bu durumu, eski Çin hukuk doktrinlerinde "hak isteme hakkı" ilkesinde görmek olasıdır. Örneğin Chunk-Sho Lo'ya göre, doğa halkı sever ve idareci doğaya uymak zorundadır. İdareci tebaasının çıkarlarını ve haklarını gözetmeyen bir yönetim anlayışı benimserse, tebaa ona karşı ayaklanır ve onu iktidardan uzaklaştırır. Çin tarihi, halkın despotizme karşı verdiği mücadele örnekleri ile doludur (Genç, 1997: 2). Budist Hint düşüncesinde ise, insanlığın on hak ve sorumluluğundan söz edilmektedir. Bunların beşi; güç kullanmama, yoksulluğa, angaryaya, insan onur ve namusunun korunmasına, erken ölüm ve hastalığa karşı mücadele sorumluluğu gibi sosyal içerikte yükümlülüklerin korunmasına ilişkindir. Diğer beşi ise; hoşgörü, bilgi edinme özgürlüğü, düşünce ve vicdan özgürlüğü ve toplumsal yaşam hakkı gibi bireysel hak ve özgürlüklerle ilgilidir (Genç, 1997: 2).

Antik Helen kültüründe süregelen anlayış ise, erdeme ve bilgiye dayanan bir yönetimin kurulmasıdır. Sokrates'in öncülük ettiği erdemli toplum ve erdemli yönetim, temelde insan-merkezli bir anlayışı yansıtmaktadır. Sokrates'in takipçisi olan ve gençlik yıllarında Mısır'da felsefe eğitimi alan Platon'un, ilk dönem çalışmalarında felsefecilerden oluşan bir yönetimi yeğlemesi ve eğitimde kadın ve erkek eşitliğini savunması, o dönem için cinsiyet ayrımına getirilen bir eleştiriyi ortaya koymaktadır (Sahakian, 1995: 57-60). Nitekim, Platon'un "Devlet" adlı yapıtı, politika ile felsefe arasındaki bağı açıkça ortaya koymaktadır. Ona göre gerek özel yaşamı, gerekse kamu yaşamını düzene koyacak olan felsefedir (Sarıca, 1973:1973: 22). Platon'un

devletinde yönetici elitin temel kaygısı, yurttaşları erdemli bir şekilde yetiştirmekle ortaya konulmuştur. Bu bağlamda Platon yöneticilere bu görevi yüklerken, bunu da hem halkın hem de “polis” çıkarı için öngörmekteydi. Çünkü Platon politikayı insan doğası ile ilişkilendirmiş ve insan doğasının erdemli olmayı amaçladığını belirtmiştir.

Bu bağlamda Platon devletin kaynağına ilişkin tartışmalara girmeksizin, ortaya koyduğu devlet yönetiminde, egemenin yetki kullanımını belli ölçütlere bağlamıştır. Buna göre bilginlerden oluşacak yönetimde devlet, yurttaşları eğitmekle görevlendirmektedir. Ancak, daha sonraki çalışmalarında Platon, yönetme yetkisini tek erke vermiştir. Platon okulunun temsilcilerine göre, nitelik açısından ideal olabilen yönetim şekli demokrasidir. Zira, demokrasi fiili olarak en fazla hak gözetilen, hak ve özgürlüklere güvence getiren ve hukuksal olarak da yasaların üstünlüğünü sağlayan bir yönetim şeklidir (Genç, 1997: 6) Yine bu dönemde yapılan çalışmalarda Aristo, tek bir kişinin yönetimini ya da felsefecilerden oluşan bir yönetimi önermiştir. Ancak Aristo'nun devletinde de yönetim, ölçülü davranmak ya da diğer sınıfların (zanaatkar kesimin), yönetimin kararları üzerinde etkili olmasını tanımak zorundadır. Dolayısıyla O, herşeyin aşırısına karşı çıkmakta ve yönetimin temelini ölçülülük üzerine oturmaktadır (Sarica, 1973:1973: 32).

Antik dönem Helenist düşünceden sonra egemen ve egemenliğin sınır ve meşruiyeti yönelik yapılan tartışmalarda, yöneten erkin yetkisinin Tanrısal kaynağı üzerinde durulmuştur. Özellikle kaynağını Hristiyan düşüncesinden alan bu değer sistemi, eski Mısır'daki anlayıştan farklı olarak, yöneticinin Tanrı adına yetki kullanma hakkının kabul edilmesidir. Eski Mısır'da Firavunlar doğrudan Tanrısal gücün kendilerinde var olduğunu halka kabul ettirme çabası içinde olmuşlardır. Böyle bir durumda iktidar yetkisinin kaynağını kendilerinde görmeleri nedeniyle, yetkinin sınırlanması gibi bir sorunsal ile uğraşmamışlardır.

İsa'dan yaklaşık 300 yıl sonra ise Avrupa'da Papalık kurumu, Tanrısal güce dayalı bir yetki kullanımı iddiasıyla öne çıkmıştır. Bu durum, yöneten erkin yetkisinin kaynağı sorunsalını tekrar tartışmaya açmıştır. Şayet egemen erk Tanrının yeryüzündeki sureti ise, iktidarının kaynağı da doğrudan Tanrıdan alınmaktadır. Ancak bu noktada da yönetenin, zorbalıktan kaçınma, dürüst olma, vatandaşlarına zorla iş yaptırmama gibi Tanrısal doğaya dayanan nedenlerle yetkilerinin sınırlandırılmasına dönük çabalar sözkonusu olmuştur. Fakat bu nokta da iktidarın yapısı ile ilgili olarak ciddi bir değişim de başlamış bulunmaktadır. Her ne kadar iktidar Papalıkta bütünleşse bile, Kilise iktidarı kullanan kurum olarak toplumdaki yerini almıştır. Dolayısıyla bu durum, iktidarın tek kişilik hükümdardan alınıp Kilise gibi bir kuruma geçişini ortaya koymasından, diğerine göre önemli bir adımın başlangıcıdır. Ancak burada da iktidarın kaynağı iktidarın çerçevesini çizmektedir. Diğer bir deyişle iktidarın

kaynağı olan Tanrısal irade, iktidarın sınırlarını çizmiştir. Ancak gücünün ve meşruiyetini Tanrısal kaynaktan olan bu anlayış zamanla toplumda hem filozoflar hem de din adamları tarafından eleştirilmeye ve sınırlar çizilmeye çalışılmıştır. Bu konuda dikkati çeken en önemli kişilerden biri Aquinumlu St. Thomas'tır. Doğal hukuk ile insan doğası arasında doğrudan bir ilişki olduğunu öne süren St. Thomas'a göre, insan doğası doğal hukuka uygun olanı yaparak doğru ve erdemli eylemlere ulaşabilir (Forde, 1998: 644). St. Thomas, aynı zamanda haklı savaş kavramı üzerinde dururken de, egemenin meşruiyetini tartışmaya açmaktadır. Yöneticinin savaş ilan etmeye yetkili olmasını savaşın haklı olabilmesinin bir koşulu olarak öne süren, Thomas'ın, böylelikle yönetimleri meşru yönetim ve meşru olmayan yönetim ayrımına tabi tuttuğu anlaşılmaktadır (Aqinas, 1996:100-101).

Thomas'ın takipçilerinden olan Suarez gibi doğal hukukçular, savaşın belli kurallar çerçevesinde haklı olabileceğini kabul etmekle birlikte, insana vurguda bulunarak, ırk, dil din, mezhep, renk, cinsiyet ayrımı yapılmadan insanların doğuştan eşit ve özgür oldukları temel ve bir takım dokunulamaz haklara sahip oldukları gerekçesi ile egemenin, mutlak, sınırsız haklara sahip olduğu fikrine karşı çıkmışlardır (Genç, 1997: 9). Nitekim bu düşünürler devletin, bir diğer topluluğun topraklarında da sınırlı hakları kullanmak zorunda olduğunu belirtmektedirler. Bir uluslar toplumu düşüncesi ile hareket eden bu yazarlara göre, her ulusun kendine özgü egemenliği bir diğer devlet tarafından ortadan kaldırılmamalıdır.

Nitekim Vitoria'a göre Kilisenin egemen sınırları, Hıristiyan dünyanın son bulduğu yerde biter. Ona göre, toplum da doğal gereksinimlerin karşılanması dolayısıyla oluşmuş bir birlikteliktir. Vitoria düşüncesinde, siyasal iktidarın ilk kaynağı Tanrı'dır; ancak Tanrı yöneticilere onu dolaysız olarak kullanma hakkı vermez (yönetici bu hakkı istediği gibi kullanma hakkına sahip değildir, ancak hukuki olarak bir sınırlamaya da tabi değildir). Siyasal iktidarı toplum kullandırır ya da krala gücü o verir. Böylelikle Vitoria kralın yetkilerini Tanrı'dan aldığı düşüncesine karşı çıkar. Ancak Vitoria biri topluma, diğeri krala ait iki egemenliğin varlığını da kabul etmez. Siyasal iktidar bütünüyle hükümdara verilir ve hükümdar yasalara uygun davranmakla sınırlandırılmaktadır (Ağaoğullar-Köker, 2000: 102-109).

Doğal hukuk sorununa değinen İspanyol hukukçulardan Suarez, doğal hukuk ile insan doğası arasında o döneme Hıristiyan kültüründe olagelmiş anlayıştan farklı bir anlayış ortaya koymuştur. Suarez'e kadar gelen dönemde insan doğası adil, erdemli ve Tanrısal buyrukları içinde barındıran bir değerler bütünü olarak ortaya konulmaktaydı. Oysa Suarez savaşı insan doğası ile ilişkilendirerek, doğal hukukun haklı savaşı meşru gördüğünü belirtmiştir (Farde, 1997: 643-644). Aristo felsefesinden etkilenen Suarez'e göre, toplum doğal gereksinimlerini tek başına karşılayamadığı için birliktelikler kurmakta,

bu birlikteliklerin oluşması ile de hükümdar ortaya çıkmaktadır. Ancak bu noktada hükümdar veya yöneticiler, toplum ile yapılan bir sözleşme ile egemen duruma geçerler. Her yönetici veya hükümdar bir sözleşme ile ortaya çıkar ve yapılan sözleşmede hükümdarın yetkilerinin sınırları belirlenir. Toplumda var olan egemenlik yapılan sözleşme ile hükümdara geçer. Toplum da özgür bireylerden oluşur ve toplumun tümünde var olan egemenliğin kaynağı Tanrı'dır. Bu bağlamda kral doğrudan egemenliğini Tanrıdan almaz; ona bu hakkı yapılan sözleşme ile toplum verir. Kral toplum ile yapılan ilk sözleşmeye uymak zorundadır. Nitekim bu haliyle Suarez egemenliğin asıl sahibinin toplumu oluşturan özgür bireyler olduğunu ifade etmektedir. Suarez'e göre, yönetim monarşik, aristokratik ya da demokratik olabilir, ama her biri toplumun siyasal iktidara yetki devriyle oluştuğundan, iktidarın egemenliği halkın rızasından kaynaklanır. Kalıtımsal monarşi bile, bu ilkenin dışında yorumlanamaz, çünkü en azından ilk kral yetki devri sayesinde tahta oturmuştur. Bu bağlamda Tanrısal kaynaklı egemenlik anlayışıyla egemenliği kullanan iktidar arasındaki bağı ortadan kaldıran Suarez, devletin sonsuz mutluluğu aramasını değil, salt dünyevi düzlemde topluluk üyelerinin barış ve adalet içinde, ortak yarara yönelik olarak sağlanacak siyasal mutluluğu hedeflemesini savunmaktadır. Böylelikle toplumsal sözleşme kuramıyla, kralın gücü, ortak yarar adına sınırlandırılmakta, bir diğer anlamda hukuk pozitif normlara dayandırılmaktadır (Ağaoğullar-Köker, 2000: 133-140). Eski Çin hukuk doktrinlerinden Suarez'e uzanan düşünsel çaba, yeni bir söylemde modern anlamda insanlık kavramını ortaya çıkarmaktadır. İnsan merkezli yaklaşımlarla pozitif hukuka ait normların geliştirilmesinde önemli gelişmeler olmakla birlikte, egemenliğin pozitif hukuka dayandırılması ile ciddi bir meşruiyet sorunu giderilmiş ancak egemenliğin sınırları üzerinde tartışmalar da farklı bir boyut kazanmıştır.

2- MUTLAK, GENEL VE SINIRSIZ EGEMENLİK ANLAYIŞI: DEVLET ERKİNİN SINIRLANDIRILAMAZ GÜCÜNÜN FELSEFİ TEMELLERİ

Ortaçağın Tanrısal iktidar anlayışına karşılık laik ve pragmatik bir egemenlik anlayışı ortaya koyan Niccolo Machiavelli, devleti laikleştirmekle yetinmemiş, dini devletin denetimi altına alarak, toplumsal bir denge unsuru olması nedeniyle, iktidarın bir aracı olarak öngörmüştür. Bu bağlamda iktidar erkini, devlet sınırları içinde yaşayan tüm birey ve kurumların üzerine çıkartmaktadır (Machiavelli: 1994:99-110).

Machiavelli, Prens adlı çalışmasında iktidarı kullanan erkin mutlak yönetimini öngörmekle birlikte, iktidarı Prens ile özdeşleştirilmesi açısından, egemenlik kavramını modern anlamıyla ortaya koyamamıştır. Ancak, Machiavelli egemenliğin kaynağını sorgulamaktan çok, devleti ele geçirme ve egemenliğin sürdürülmesi sorunu üzerinde durmuştur. O, prenste, yönetimin tek

elde toplanması gerekliliğini vurgulamış, monarşiyi savunmuş ve prensin yetkilerinin sınırlanamayacağını iddia etmiştir. Buna karşılık Machiavelli, “Titus Livius’un İlk On Kitabı Üzerine Söylevler” adlı eserinde, cumhuriyeti herhangi bir hükümet biçiminden üstün olarak betimlemiştir. Cumhuriyet yönetiminin halkın yönetime olan bağlılığını da artıracığına aynı zamanda vurgulamaktadır (Titus Livius’un İlk On Kitabı Üzerine Söylevler: <http://www.lucidcafe.com/library/96may/machiavelli.html-07.08.03>). Böyle bir devlette yönetenler halkın onayını kazanmak zorundadırlar. Dolayısıyla Machiavelli’nin temel kaygısı, iktidarın kaynağından çok, Prens bu iktidarı nasıl koruyup sürdüreceği sorunu üzerinde yoğunlaşmıştır.

Machiavelli’nin siyasal felsefesine hakim olan fikir, ulusun sevk ve idaresi söz konusu olduğunda, eğer devlet için zorunlu olan gücü elde etme ve koruma için gerekli ise ahlaki olmayan (gizli-kapaklı) yöntemlere bile başvurmanın meşru olduğu düşüncesidir. Ancak Machiavelli’de öne çıkan, Prens iktidarının Kilise ve diğer soylu gruplar üzerinde de bir iktidar erki olmasıdır. Bu manada Machiavelli, bir devlet sınırı içerisinde iki egemenin bulunamayacağını açıkça ortaya koymuştur. Onun siyasal düşüncüsü bir yandan Hıristiyanlık geleneğinden bir kopuşu temsil ederken, bir yandan da Prens’e bağlı egemenliğin mutlak ve sınırsız olarak tüm kesimler üzerinde tek güç olmasını ortaya koymaktadır. Machiavelli iktidarı kullanan erkin mutlak yönetimini öngörmekle birlikte, iktidarı Prens ile özdeşleştirmesi sonucu, devlete içkin olan modern egemenlik anlayışını ortaya koyamamıştır.

Egemenlik kavramını ilk kez tanımlayan ve onu sistemleştirerek belirli bir teori haline getiren, ünlü Fransız hukukçusu Jean Bodin’dir. Bodin, 16. yüzyılın sonlarına doğru yayınladığı “Devletin Altı Kitabı” adlı eserinde egemenliği, ülke üzerinde yaşayan bütün insanlar, bütün vatandaşlar ve teba üzerinde, kanunla kısıtlanmayan en üstün iktidar olarak tanımlamıştır (Kapani, 1987: 56). Nitekim, Bodin’in siyasal düşüncesinin odak noktasında ve onun siyasal düşünceye katkısının temelinde egemenlik kavramı yer almaktadır (Şenel, 1996: 314).

Bodin yaşadığı dönemin ataerkil yapısından hareketle devletin ailelerden meydana geldiğini ve ailede de babanın egemenliğinin sınırsız olduğunu ifade ettikten sonra, aile ile egemen erk arasında bir bağlantı kurarak, egemen erkin egemenliğinin de sınırsız, mutlak ve sürekli olduğunu vurgulamaktadır (Ağaoğulları-Köker, 1999:s. 20).

İlk olarak Fransa Kralı Charles V. tarafından “yüksek otorite- superior Judge” olarak kullanılan egemenlik kavramı Jean Bodin döneminde, Latince “Majestas” kavramına karşılık gelmekteydi. Kavramın orijinal kullanımında iki anlam öne çıkmaktadır: Tüm yönleri ile en üstün yönetme hakkı birinci anlama gelirken, doğal ve devredilemez bir niteliğe sahip olması da ikinci anlama gelmektedir (Maritain, 1950: ss.348-349).

Bodin'e göre egemenin otoritesi kendisi tarafından yapılan ve kendisinden önce yapılan tüm yasaların üzerindedir. Hükümetlerin yasalar tarafından tanımlanan çerçevede yetki kullandığını belirten Bodin, egemenin yasalardan bağımsız –free of the laws- olduğunu belirtmektedir. İster egemen tarafından oluşturulan yasalar, ister dinsel uygulamalardan kaynaklanan yasalar, isterse de eski gelenek ve göreneklerden gelen yasalar olsun, egemen, tüm yasaların üzerindedir (McIlwain, 1933: ss. 99-100). Nitekim bu noktada Bodin, insanın kendi kendine yasa vermesi ya da kendi kendine buyurmasının doğal olarak imkansız olduğunu belirtmektedir. Böylece egemen, gerektiğinde savaşa ve barışa, kamu görevlilerinin atanmasına, uyruklar hakkında mahkumiyet yargısına, para basılmasına, vergi konmasına, tek başına karar verir. Egemen gelenek ve göreneklere de bağlı değildir. Egemen erk koyduğu yasalarla görenekleri ortadan kaldıracaktır (Ağaoğulları-Köker, 1999:s. 26)

Bodin'den önce Aqinas'da bir kralın kendi krallığında egemen yetkisinin Tanrının evrensel yasaları ile ilişkisini tartışmaya açmıştır (Wilks, 1955: 343). Ancak Bodin'e kadar hiçbir düşünür devlet ile egemenlik arasındaki ilişkiyi tam anlamıyla ortaya koyabilmiş değildir. Diğer bir deyişle 16. yüzyılın ikinci yarısında Bodin, her devletin egemenliğe sahip olduğunu belirtmekte ve egemenliğin devlete içkin bir kavram olduğunu ifade etmekteydi (Wilks, 1955: 342).

Bodin'e göre egemenlik süreklidir, çünkü değişen siyasal iktidarlara hiçbir ilişkisi yoktur ve zaman içinde hep aynı kalır (Sarıca, 1973:78). Bodin bir çok yazarı egemen ile yöneticiyi birbirine karıştırdığı için sert bir dille eleştirmektedir. Ona göre süreyle kısıtlı olan ya da istendiği zaman geri alınabilen bir iktidar, egemenlik değil olsa olsa bir yetkidir. Bu yetkiyi kullanan kişi de egemen değil yalnızca bir yöneticidir. Yöneticiden çok farklı olan egemen prens, egemenlik hakkını ömrü boyunca kullandıktan sonra tacıyla birlikte kendinden sonra gelene aktarır. Böylelikle monarşilerde egemenlik hiçbir kopukluk olmaksızın bir kişiden bir başka kişiye geçmiş olur. Nitekim "kral öldü yaşasın kral" sözü bu durumu işaret etmektedir. Bodin'e göre prenste vücut bulan egemenlik, süreklilik gösterdiği ve prensin buyurduğu yasalar da egemenlikten kaynaklandığı için, egemenin tüm buyrukları üzerinde bir gücü söz konusudur. Demokratik devletlerde egemenlik, sosyo-politik kurumların sürekliliği içinde beden bulur. Nitekim Bodin'e göre devletten kaynaklanan egemenlik prensin eylemlerine indirgenemez. Egemenliğin sürekliliği de, devletin zamanla sınırlı olmadığı, sürekliliği içerdiği anlamına gelmektedir (Ağaoğulları-Köker, 1999: s. 28).

Bodin'e göre egemenlik bölünmezdir, çünkü devlet içinde egemenliği kullanan, yasa yapan ya da yasayı kaldıran çeşitli organlar olamaz. (Sarıca, 1973: 79). Ülkesindeki herşey üzerindeki en yüksek yönetme gücüne sahip olan egemenlik, toplumdaki ya da bireyden ayrı bir otoritedir. Kadim bir egemenlik

anlayışını ortaya koyan Bodin, egemenliğin parçalara bölünemeyeceğini ya da bir yerde iki egemenin olamayacağını net bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu bağlamda egemenlik, süreyle sınırlandırılmamış, parçalara bölünmemiş ve tam ya da kısmi olarak devredilemez özelliklere sahiptir. Diğer bir deyişle egemenlik sınırlandırılmaz, devredilemez, bölünmez (Maritain, 1950: s.347).

Bodin'in egemenliğe hukuksal açıdan bakmaktadır. Bu bağlamda devlete içkin olan egemenlik kralda somut bir hal alır. Hatta bunun da ötesinde kral bireysel kişiliğini yitirip gerçek bir kuruma dönüşür. Artık o siyasal devletin kurumsallaşmış halidir, yani devlettir. Böylelikle Bodin'in çizmiş olduğu çerçeve içinde devletin merkezileşmesi sözkonusudur.

Ancak Bodin egemenlik ile ilgili çalışmalarında egemenliğe belli sınırlamalar da getirmektedir. Bodin'in yaşadığı dönemde iktidarların Tanrısal yasaların ya da doğal yasaların üzerinde bir güce sahip olmadığı kabul gören bir yaklaşımdı. Bu dönemde yapılan her türlü eylem ya da ortaya konan doktrinlerin doğruluk ölçütü Tanrısal akla ya da doğal yasalara uygun olması prensibi çerçevesinde değerlendirilmekteydi. Nitekim Bodin de egemenliğin, Tanrısal akla ya da doğal yasalara uygun olması gerektiğini vurgulamıştır (McIlwain, 1933: s.101). Ancak egemeni Tanrısal akla ya da doğal yasalara uymaya zorlayan her hangi bir gücün varlığını, yani, egemeni denetleyecek veya egemeni buna zorlayacak somut erkin varlığını kabul etmemektedir.

Machiavelli ve Bodin, mutlak monarşinin kuramını oluşturmaya çalışmışlardır. Machiavelli'nin kuramı, laik bir burjuva kültürüne dayanmış olmakla birlikte, siyaset kuramı ile sınırlı olan, felsefi bir sistem içine oturtulmamış bir kuramdı. Bodin'in mutlak egemenlik kuramı daha kapsamlı idiyse de, daha sistemli değildi. Buna karşılık Hobbes, mutlak egemenlik kuramını bir genel felsefe sistemi içinde sunmayı başarmıştır (Şenel, 1996: 317). Bu çerçevede Hobbes, siyaset felsefesini ilk önce insan doğası ile ilişkilendirmiş, daha sonra bu noktadan hareketle, yapay devlet kuramını ortaya atmıştır. Antik Yunan'dan Hobbes'e kadar bir çok düşünür, toplumu doğal bir olgu olarak görürken, Hobbes toplumu bir yapay oluşum olarak değerlendirmektedir. Hobbes'a göre, insan ilk önce kullandığı dili oluşturmuştur. Bu bağlamda bir çok şeye keyfi bir kelime yükleyerek çevresindeki şeyleri tanımlamaya başlamıştır. Daha sonra insanların bir toplum oluşturma zorunluluğunun nedenlerine açıklık getirmeye çalışır. Hobbes'e göre insanları bir toplum oluşturmaya götüren en temel neden, ölüm ya da yaralanma korkusudur. (Ağaoğulları-Köker, 1999: 188-194). Bu bağlamda devleti meydana getiren olgu, insanların güvenlik arayışı ve gereksinmesidir. Devletin varlığını güvenlik temelinde haklılaştırmaya çalışan Hobbes'a göre, doğa durumunda birbirinin kurdu olan insanlar (homo homini lupus), bir sözleşmeyle hak ve özgürlüklerini üçüncü bir varlığa (leviathan) tek taraflı devrederek kargaşa ve savaşa son verip güvenlik içinde yaşamak istemişlerdir

(Arslan, 2003). Bu noktada Hobbes, güvenliği sağlamada devletin meşru güç kullanma yetisine de açıklık kazandırarak, bunun doğal hukuk ile sağlanamayacağını, bir egemen güce gereksinme olduğunu belirtmektedir (Yılmaz, 2003).

Hobbes'un devleti doğuran sözleşmesi, "rasyonel bir panik gibidir, ölüm korkusu herkeste aynı rasyonel davranışı uyandırır. İşte böyle bir durumda insanlar haklarını karşılıklı olarak bir üçüncü kişiye devrettikleri bir sözleşme yaparak, kendilerini ortak bir erkin boyunduruğu altına sokmaları gerektiğini kavrarlar. İnsan kalabalığının diğer bir deyişle toplumun, kendi arasında bir sözleşme yaptıktan sonra güç kullanma ve yargılama yetkisini bir kişide birleşmiş olan devlete, ya da ölümlü-tanrı olarak nitelendirilen "Leviathan"a vermesi söz konusudur. Ancak, bir sözleşme ile oluşan egemen, sözleşmeye taraf değildir. İnsanlar egemen lehine kendi haklarından feragat etmişlerdir. Bu feragat diğer yazarların belirttiği gibi karşılıklı bir sözleşme olmadığı için, egemen, topluma veya insanlara karşı yaptıklarından dolayı sorumlu değildir ve bir hesap vermez (Ağaoğulları-Köker, 1999: 192-195)

Hobbes'e göre insanlar, kendi yarattığı siyasal iktidara bir sınır koyamaz. Diğer bir deyişle, Hobbesiyan felsefenin en temel savlarından biri, sözleşme ile oluşan egemenin herşeyin üzerinde sınırsız güce sahip olmasıdır (McIlwain, 1933: s.103).

Dolayısıyla insanlar sürekli korku içinde yaşadıkları bu doğa durumundan kurtulmak için aralarında yaptıkları bir sözleşmeyle tüm yetkilerinden (egemenliklerinden) vazgeçerek commonwealthi oluştururlar. Commonwealth, tüm yetkileri kullanan egemenin (leviathan) bu konuda kimseye hesap vermek durumunda olmadığı ve sınırsız ve mutlak egemenliğe sahip olduğu bir duruma işaret etmektedir. Bir toplumsal sözleşme bir tür yurttaşlar yasası olarak, karşılıklı anlaşma yoluyla tüm kişilerin özgürlüklerini sınırlar. Commonwealth, ya demokratik yolla ya da birinin denetimi zorla ele geçirmesiyle oluşabilir. Ancak hangi yolla oluşmuş olursa olsun egemen erkin sınırsız egemenliği tartışılmaz ve sınırlanamaz. Bu sınırsız yetkinin, halkı temsil eden bir hükümete verilmesi durumunda demokratik hükümet ortaya çıkar. Sözleşme, monarşi, demokrasi ya da bir aristokrasi kurabilir. Bu nedenle iktidarın tanrısal kaynağı öğretilerine aykırıdır. Bu anlamda Hobbes, egemenliğin kaynağını halkta görmesi açısından seküler bir yapı öngörmektedir. (Arı, 2002: 182)

Sonuç olarak, Hobbes, devleti, insanların çıkarlarına, rasyonel beklentilerine uygun olduğu için kendi rızaları ile oluşturdukları bir kurum olarak ele almakta ve devletin toplumun irade ve sözleşmesi ile doğduğunu, bu bağlamda egemenliğin sınırlandırılmayacağını net bir şekilde vurgulamaktadır (Aktan, 2003). Ancak Hobbes Leviathan'ın devlet sınırları içerisinde barış ve düzeni sağlaması gerektiğini vurgular. Hobbes, devletin meşruiyet kaynağını da

oluşturan barış ve güvenliği sağlayamayan tüm yönetimlerin değiştirilmesi gerektiğini de ifade etmiştir. Yani, Hobbes'in Leviathan'ın toplumsal barışı, düzeni, dirliği sağlamada başarısız olursa, bunun artık değiştirilebileceğine açık kapı bırakmaktadır (Arı, 2002: 180).

Yukarıda kuramsal çerçevede ele alınan egemenlik anlayışı, esasında devlet erkine yüzyıllardır getirilen yaklaşımları ortaya koymaktadır. Siyaset filozoflarının büyük bir kısmı yaşadığı çağın toplumsal ve siyasal olayları çerçevesinde politik yaklaşımını ortaya koymaktadır. Nitekim Machiavelli'den Bodin ve Hobbes'e uzanan egemenlik anlayışı, mutlak, sınırlandırılmamış bir iktidar anlayışını simgelemektedir. Ancak bu yaklaşıma bir çok kesimden ciddi eleştiriler getirilmiştir. Bunlar arasında en önemlileri, daha sonra liberal akımın öncüleri sayılacak olan yazarlar tarafından getirilmiştir. Nitekim bu eleştirilerde temel kaygıyı, iktidarın sınırlandırılması ve temel insan haklarının genelleştirilmesi almaktaydı.

3- SINIRSIZ EGEMENLİKTEN SINIRLI EGEMENLİK ANLAYIŞINA GEÇİŞ

Devlet iktidarının kaynağı ve sınırları üzerinde Bodin'in aksine Althusius, devletin sınırlarının vicdan ile belirlenemeyeceğini savunmaktadır. Ona göre devlet egemenliğinin kaynağı, sözleşmeyle bir araya gelen topluluklara dayandığından egemenin krallıkta yaşayan insanların temel haklarını gözetmesi gerektiğini belirtmektedir (Althusius, 1603: 1). Sözleşme, kralın bazı kamu düzenine yönelik yasalar çıkarma dahil olmak üzere, toplumun ihtiyaçlarına cevap veren bir yönetim oluşturulmasını öngörmektedir. Althusius'a göre, krallığa bağlı topluluklar, kralın yetkisinin sınırlarını belirleme yetkisini elerinde tutmanın yanında, topluluk, kralı bazı yasalarla ile de sınırlayabilir. Buna ilişkin kralın yetki gaspı ya da kötü yönetimi karşısında da, egemenliğin asıl sahibi durumundaki topluluk, kralı yerinden etme hakkını her zaman saklı tutar (Althusius, 1603:3). Bodin ve Hobbes'i egemeni yasaların üstüne çıkardığından dolayı eleştiren Althusius, egemenliğin asıl kaynağının toplum olduğunu ve egemenin de toplumu temsil ettiğini dolayısıyla temsil edenin temsil edilenden daha güçlü olamayacağını ileri sürmüştür (Althusius, 1603: 4). Nihai aşamada Symbiotic toplumu temsil eden kralın erkinin sınırlıdır. Bu bağlamda egemen topluma faydalı ve refahını sağlayıcı şekilde erkini kullanır (Althusius, 1603: 5)

Aydınlanma çağı öncüleri arasında sayılan John Locke'un politik felsefesi, mutlakiyetçiliğe karşı insan özgürlüğü ve insan hakları öğretilerini savunmakla beraber; özgürlükçü ideallerin temelinde bir egemenlik anlayışını temsil eder. Nitekim, John Locke'un doğa hali ve egemenliğe bakışı da, kendisi ile aynı dönemde yaşamış olan Thomas Hobbes ile büyük farklılıklar içermektedir. Bu çerçevede Locke'un düşüncesinde insanlar, doğa halinde tam bir eşitlik ve özgürlük içinde yaşarlar. Başkalarından izin almaya gerek

görmeden, başka bir kişinin iradesine boyun eğmeden istediklerini yaparak, ellerindeki değerleri diledikleri gibi kullanarak yaşarlar. (Göze, 2000:154-155)

Hobbes ve Althusius'ta olduğu gibi Locke da toplumun kuruluşunu sözleşmeye dayandırmaktadır. Her ne kadar Locke doğa durumunu bir gerçeklik olarak savunsa da, Hobbes ve Rousseau'da olduğu gibi, "doğa durumu" ve "toplum sözleşmesi" varsayımını siyaset teorisinin kuruluşunda sadece bir çıkış noktası olarak aldığı söylenebilir. Bu düşünürlerin temel sorunsalı, devletin kaynağının ne olduğu sorusuna cevap bulmak değil, devlet denilen siyasal topluluğun temelini ne olması gerektiğini ortaya koymaktır (Gülsoy, 2003).

Locke'un bakış açısıyla egemen, halka rağmen herhangi bir hak ileri süremez. Locke'un devleti, asla Hobbesyen anlayışta olduğu gibi mutlak egemenliğe sahip değildir. Aksine devlet, onu kuran toplumun amaçlarının gerçekleşmesinde sadece bir araç olarak kalır. Doğa kanununun güçlü bir savunucusu olan Locke, egemeni Hobbesyen bir tarzda kanun yapmaktan ziyade doğal kanunları uygulamakla görevlendirir. Nitekim Locke doğa durumunu tasvir ederken, kanunların zaten doğal olarak var olduğunu ve egemenin, bu kanunları sadece keşfederek uygulamakla görevli olduğunu belirtir. Dolayısıyla Locke'un anlayışında yasa, devletten önce zaten vardı ve dolayısıyla egemenlik de bu yasalar ile sınırlandırılmıştır (Ebenstein, 1996: 183).

Locke'un *Hükümet Üzerine İki İnceleme* (Two Treatise on Government) adlı eserinin gerçekleştirmeye çalıştığı, hükümetin niçin gerekli olduğunu, iktidarın sınırlarının nereye kadar uzanabileceğini ve bu sınırları aşması durumunda onu denetlemek için kimin ne yapacağını açıklamaktır (Dunn, 2001: 152-153).

Bu anlamda bireyler, hükümlerine ya da üzerlerinde güç sahibi olan sivil yöneticilere güvenmişleridir. Bu güven sonucu, iktidardan kendi adlarına kendilerini mahrum bırakarak bu hakkı egemeninin sorumluluğuna bırakmışlardır. Locke, egemenin otoritesinin mutlak olmadığına, dolayısıyla bunun geri alınabileceğine vurgu yapmaktadır. Locke'a göre, dünyadaki tüm egemenler iktidarlarını, tarihin şafağında yapılmış olan ilk toplumsal sözleşmelere borçluydular. Locke böylelikle Tanrısal egemenlik anlayışına da karşı çıkarak, egemenliğin doğal bir hak olarak algılanmaması gerektiğini ortaya koymuştur (Dunn, 2001: 152-153)

Locke'un kuramında siyasal toplum ve siyasal güç bir sözleşmenin sonucu olduğu için yönetilenlerin de rızasına sahip olacaktır. Bu siyasal güç mülkiyet hakkını korumak amacıyla kurulduğundan, bunun ortadan kaldırılması düşünülemez. Aksi durumda, siyasal otoritenin meşruiyeti ortadan kalkacak ve halkın direnme hakkı doğacaktır. Ancak, siyasal otoritenin rızaya dayanması, iktidarın kontrol edilebilmesi için yeterli değildir. Bu nedenle, daha somut

olarak siyasal iktidarın sınırlandırılması gerekir ki, bunun yolu kuvvetler ayrılığının gerçekleştirilmesinden geçmektedir. Locke'a göre bir devlette üç kuvvet bulunmaktadır. Bunlar yasama, yürütme ve federatif güçlerdir (Gülsoy, 2003). Bu yaklaşımı ile Locke, egemenliğin tek elde toplanmasını önlemeye ve egemenliği kuvvetler ayrılığı üzerine oturtmaya çalışmıştır.

Siyasal otoritenin meşruiyetinin temel dayanağını oluşturan yönetilenlerin rızası, egemenlerin yönetmek için başvurmak zorunda oldukları ya da dikkate almak zorunda oldukları bir öge olarak siyaset felsefesi içerisinde gereken önemi kazanmaktaydı. Nitekim Locke, toplumun kendine duyulan güvene ihanet eden bir egemene karşı direnme hakkını kullanılabileceğini belirtmiştir (Thomson, 2000: 89-90).

Hobbes'un öğretisinde mutlak egemenlikten yoksun bir devletin düşünülemeyeceği, egemenliğin ortadan kaldırılmasının bütün düzenin sonu, medeni yaşayışın yok olup, doğa durumuna dönüş olacağı düşüncesi egemenken, Locke, devlet ve toplum arasında keskin bir ayrım yaparak, klasik liberal düşüncenin temel parametrelerini ortaya koymuştur.

Bu çerçevede klasik liberal felsefede yerini bulan, bireyin ön planda olması ve devletin sadece düzenleyici yönünün ön plana çıktığı bir egemenlik anlayışı Locke'un politik felsefesinde önemli bir yere sahip olmuştur. Bunun bir uzantısı olarak Locke, toplumun yönetime karşı direnme hakkını daha geniş bir perspektifte ele almıştır. Ona göre direnme hakkını kullanan halk, adaletsiz ve kanunsuz eylemlerde bulunan egemene karşı kuvvete başvurabilir. Diğer yandan, itaatsizlik hakkı, bir kişi veya baskı altında olduğunu iddia eden küçük bir grup tarafından kullanılmalıdır; kötü yönetimden ve baskıdan zarar gören halkın çoğunluğu tarafından kullanılmalıdır (Ebenstein, 1006: 186-187). Bu bağlamda bazı yazarlar, klasik liberal teoride ve diğer demokrasi kuramlarında sıkça başvurulan çoğunluk(çuluk) kavramının Locke ile başladığını ve bunun Locke'tan daha geriye götürülemeyeceğini belirtmektedirler (Sartori, 1996: 150).

Sonuç olarak Locke, yasama gücünün sınırsız bir iktidar olmadığını çok açık ve kesin olarak ifade etmekle kalmaz yasamanın keyfiliğine karşılık dört sınırlamayı da açıkça belirtir. Bunlar, yasama halkın yaşamı ve malı üzerinde dilediği şeyi yapamaz; yasama irticalen alınan ihtiyari kararlar ile bir güç kullanamaz; yasama insanların izni olmadan onların mülkiyetinin hiçbir parçasını alamaz; yasama yasa yapma gücünü başkasına devredemez, çünkü, yalnızca halk yasama gücünü kullanacakları belirleme hakkına sahiptir (Gülsoy, 2003).

Monarşilerin savaş yanlısı olduğu ve barışın ancak halkın yönetime katılımı ile oluşturulan demokratik cumhuriyetler eliyle gerçekleştirileceğini savunan Montesquieu'dan etkilenen Voltaire, Locke'un politik ve toplumsal

görüşlerinden pek çoğunu kabul ederek, bireysel özgürlüğün geliştirilmesi ve Kilise ile kralın yetkisine karşı çıkmıştır. Bu bağlamda Voltaire, devlet egemenliğinin bireysel özgürlükler çerçevesinde sınırlandırılmasını ileri sürerken, savaşların mutlakıyetçi yönetimlerin başvurduğu bir politika olduğunu belirtmiştir (Arı, 2002:125)

Fransız aydınlanmasının en önemli filozofu arasında sayılan Voltaire'i izleyen Jean Jacques Rousseau, demokratik bir toplum ve tüm vatandaşlar için eşit hakları savunmuştur. Rousseau, Hobbes'un insanın doğuştan kötü olduğuna ilişkin teorisini yadsıyarak, tersine insan doğasının doğal iyiliği üzerinde durmuş ve Hobbes'un tersine insanın doğuştan özgür ve barış yanlısı olduğunu ifade etmiştir.

Rousseau da Locke gibi, insanın doğuştan özgür olduğuna ve özgür kalma hakkının varlığına değinerek, devletin bunu gözetmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Nitekim Rousseau bireylerin kendi istekleri ile bir kralın kölesi olabileceğini belirten Grotius'u tiranların dalkavuşu olmakla suçlamıştır. Grotius'un mutlakıyetçiliğin ve köleliğin doğaya uygun olduğunu ileri sürmesine karşın, Rousseau, doğal hukuku doğru aklın bir ilkesi olarak görülebileceğini ve bu çerçevede mutlakıyetçiliğin ve köleliğin doğal yasa ile değil sonradan oluşturulduğunu ve insanların özgürlüğünü çerçevesinde bunların ortadan kaldırılması gerektiğini belirtmektedir (Forde, 1998: 641).

“Rousseau, kendi toplumsal reform ilkelerine demokratik bir hükümet biçimi için sağlam bir ussal aklamaya getiren klasik çalışmasını, ‘Toplumsal Sözleşme’ adlı eserinde (1762) sunmuştur. Devlet, yurttaşların özgürlük ve eşitlik için doğuştan, vazgeçilmez hakları ve kendi yazgılarını belirleme güçleri yoluyla katıldıkları bir toplumsal sözleşme üzerine dayalı politik bir örgüttür. Rousseau'ya göre her insan özgür doğar. O aileyi toplumsal örgütlenmenin temeli olarak görmekte ve devletin, kölelik ve eşitsizliğin olmadığı aileyi örnek alması gerektiğini ileri sürmektedir. Vazgeçilmez iradeleriyle özgür ve eşit insanların karşılıklı olarak anlaşarak bir devlet kurma hakları vardır, çünkü egemenlik yalnızca halkındır. Kararlar oylama yoluyla, demokratik yolla alınmalıdır. Kişi bencil çıkarları (selfish interest) için değil, ortak yarar için oy vermelidir. Rousseau'ya göre halk iyidir ve iyi için oy kullanacaktır. Bazen yozlaşsa bile bu aldatıldığı içindir ve genel iradenin (çoğunluk iradesi) üstün geldiği zaman demokrasi gelişebilir. Halk devlete ve kendini yönetenlere yetki verse de egemenlik, genel iradeyi temsil eden halktadır”(Arı, 2002:126)

John Locke ile başlayan aydınlanma dönemi filozoflarından olan Alman düşünür Immanuel Kant da bir devlette bireysel özgürlüklerin anayasal garantilerle korunmasını savunmuştur. Sonsuz bir barış için toplumların mutlakıyetçi bir yönetimden ziyade, cumhuriyetçi bir yönetimle yönetilmesi gerektiğini ileri süren Kant'a göre, mutlakıyetçi yönetimlerde bireylerin yararı ve çıkarı gözetilmez. Bu manada kendi iradesini toplumun iradesi olarak kabul

ettiren bu yönetimlerde savaş ve savaşa başvurma eğiliminin güçlü olması kaçınılmazdır. Devlet egemenliğini ise güçler ayrımı çerçevesinde ele alan Kant, yürütme erkinin sıkı bir şekilde yasama erkinden ayrılması gerektiğini belirtmiştir (Owen, 1994: 94)

Diğer taraftan özellikle Jeremy Bentham ve John Stuart Mill'in temsil ettiği faydacılar, yurttaş özgürlüklerini savunarak, demokratik idealler çerçevesinde egemenliğin bireylerin temel hak ve hürriyetlerine saygı göstermesi gerektiğinin altını çizmişlerdir. Tüm bu değerler, bununla birlikte, mutlak gerçeklikler olarak değil ama yalnızca evrensel mutluluk hedefine doğru adımlar olarak görülmüştür. Jeremy Bentham insanın demokratik haklarına (doğal haklar olarak tanımlanan haklarına) olan inancını açıkça ortaya koymuş ve topluluğun çıkarının, onu oluşturan bireylerin çıkarlarının toplamından ibaret olduğunu, dolayısıyla da devletin bu haklara saygı göstermek zorunda olduğunu ifade etmiştir (Sahakian, 1995: 195-96).

Özgürlük Üzerine (1859) isimli çalışmasında John Stuart Mill ise, rekabet özgürlüğünün yanısıra, inanç, birleşme ve beğeni özgürlüklerini de kapsamak üzere *laissez-faire* bireyciliğini savunmuştur. Tüm bu özgürlükleri bir bireyin özgürlüklerinin başkalarına zarar vermemesi ya da onların haklarını çiğnememesi koşuluyla sınırlamıştır. Dolayısıyla Locke ile başlayan devletin liberalleşmesi ve sınırlandırılmasında Mill, egemenliğin bireysel özgürlükler çerçevesinde sınırlandırılmasını savunmuştur. Ayrıca Mill, bireyin ne olursa olsun tüm konulardaki inançlarını yayımlama hakkına izin verilmesi gerektiğini de savunmuştur (Sahakian, 1995: 200). Nitekim Mill'den sonra liberalizmin en önemli temsilcilerinden olan Herbert Spencer, Hobson gibi yazarlar da devletin birey haklarına saygı ve bu hakları olabildiğince genişletme yönünde çaba harcamışlardır. Dolayısıyla 1900'lerin başından itibaren, artık devletin mutlak gücünden ziyade bireylerin temel hakları ve bu hakların genişletilmesi üzerinde daha yoğun bir çaba sözkonusu olmaya başlamıştır. Artık devletin tartışılmaz üstün gücü, yasalarla sınırlandırılmış ve mutlakıyetçilik, yerini, kaynağını anayasadan alan güçler ayrılığına bırakmıştır.

SONUÇ

Egemenliğe bakış, esasında devlet erkine yüzyıllardır getirilen yaklaşımları ortaya koymaktadır. Tanrı, toplum, halk, ideoloji, millet gibi kavramlar adına, siyasi iktidarı ya da devlet erkini mutlakıyetçi bir biçimde ele geçiren sistemler, denetimsiz ve sınırsız güç kullanma iddiasında bulunmaktadır. Özellikle ulusal devletlerin ortaya çıkmaya başladığı on yedinci yüzyıldan itibaren, devlet erkini eline geçiren güçler, bu gücün meşruiyeti sorunsalını aşmak için topluma dayanma yoluna giderken bile, bu gücün kullanımı esnasında, birey ve toplum haklarını hiçe saymışlardır. Özellikle Locke ile başlayan aydınlanma ve ardından ekonomik ve siyasal alanda liberal politikaların toplum tarafından desteklenmesi sonucu, demokratik

ilkeler temelinde egemenlik anlayışının yeniden tartışılmaya başlandığı görülmüştür. Nitekim bu süreç, ilk önce uluslararası alanda egemen eşitlik prensibinin gelişmesine yol açarken, ulusal anlamda da, demokratik ilkelere dayalı devlet sistemlerinin gelişmesine yardımcı olmuştur. Bu bağlamda birey haklarının ve özgürlüklerinin genişletilmesi Machiavelli'den Bodin ve Hobbes'e uzanan egemenlik anlayışından çok, demokratik bir hukuk devletine geçişi simgeler. Nitekim çağdaş demokraside de, çoğunluk oylarına sahip bir iktidarın yetkilerinin sınırsız olmaması gerektiği savunulurken, bireyin haklarının iktidara karşı korunduğu bir sistemi ifade etmektedir. Çağdaş demokrasilerde yöneticilerin sınırsız güç ve yetkilere sahip olmadığı herkes tarafından kabul gören bir yaklaşımdır. Dolayısıyla, çağdaş egemenlik anlayışı da, devletin ülke sınırları içinde en üstün ve yüksek, hiçbir kurumla paylaşılabilen, devredilemeyen, asli, kayıtsız ve şartsız iktidarından ziyade, hukuk kurallarıyla ulusal ve uluslararası alanda sınırlandırılmış, bu bakımdan keyfi uygulamaların olmadığı, meşruiyetini halktan ve uluslararası hukuk normlarından alan, temel insan hakları ve hürriyetlerini koruyan ve geliştiren, çoğunluğun yanında azınlığında haklarını eşit şartlarda kullanabildiği bir anlayışını ifade etmektedir.

KAYNAKÇA

- Ağaoğulları, Mehmet Ali, Levent, Köker (2000), *Kral – Devlet Ya da Ölümlü Tanrı*, İmge Yayınevi, Ankara.
- Aktan, Coşkun Can (2003), “Leviathan İnsan Haklarının koruyucusu mu, Yoksa İhlalcisi mi?”, http://www.canaktan.org/canaktan_personal/canaktan-arastirmalari/anayasal-iktisat/aktan-leviathan.pdf, 27.08.2003.
- Althusius, Johannes (1603), “Politics Methodically Set Forth, and Illustrated with Sacred and Profane Examples, www.constitution.org.
- Arslan, Zühtü (2003), “11 Eylülün Öteki Yüzü: “Leviathanın Dönüşü”, http://www.liberal-dt.org.tr/guncel/Diger/za_11eylul.htm, 28.08.2003
- Bulut, Nihat (2003), “Sosyal Devletin Düşünsel Temelleri ve Çağdaş Sosyal Devlet Anlayışı”, <http://www.jura.uni-sb.de/turkish/NBulut2.html>, 28.08.2003.
- Dunn, John (2001), “John Locke: Güvene Dayalı Siyaset”, (Çev: Mehmet Turhan), Brian Redhead (der.), *Siyasal Düşüncenin Temelleri*, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti., 2001, ss. 152-153.

- Ebenstein, William (1996), *Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri*, (Çev: İsmet Özel), İstanbul: Şule Yayınları.
- Erdoğan, Mustafa (2003), “Hikmet-iHükümet”, http://www.liberal-dt.org.tr/guncel/Erdogan/me_hikmetihukumet.htm, 27.08.2003.
- Forde, Steven (1998), “Hugo Grotius on Ethics and War”, *The American Political Science Review*, Vol:92, No:3, (Sep., 1998), ss. 639-648
- Genç, Mehmet (1997), *İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri ve Ulusal ve Uluslararası Temel Mevzuatlar*, Bursa: Uludağ Üniversitesi Yay.
- Göze, Ayferi (2000), *Siyasi Düşünceler ve Yönetimler*, 9. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları.
- Gülsoy, Tevfik (2003), “John Locke’un Siyaset Teorisinin Temel Kavramları ve Yasama Gücü”, <http://www.jura.uni-sb.de/turkish/TGuelsoy1.html>, 28.08.2003
- Kapani, Münci (1987), *Politika Bilimine Giriş*, Bilgi Yayınevi, İzmir.
- Lansing, Robert (1970), “Note on Sovereignty in a State” *The American Journal of International Law*, Vol:1, No:1, (Jan.-Apr., 1970), ss.105-128
- Machiavelli, Niccolo (1994), Prens, Çev: Nazım Güvenç, İstanbul:Anahtar kitapları Yay.
- Maritain, Jacques, “The Concept of Sovereignty”, *The American Political Science Review*, Vol:44, No:2, (Jun., 1950), ss. 343-357.
- Mcllwain, Harris (1933), “A Fragment on Sovereignty”, *Political Science Quarterly*, Vol:48, No:1, (Mar. 1933), ss.94-106
- Owen, John M. (1994), “How Liberalism Produces Democratic Peace”, *International Security*, volumnu:19, issue:2, (Autumn, 1994), ss.87-125.
- Sahakian, William (1995), *Felsefe Tarihi*, Çev. Aziz Yardımlı, 3 Baskı, İstanbul: İdea Yay.
- Sarıca, Murat (1973), *Siyasi Düşünce Tarihi*, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- Sartori, Giovanni (1996), *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*, (Çev: Tuncer Karamustafaoğlu ve Mehmet Turhan), Ankara: Yetkin Yayınları.

- Şenel, Alaattin (1996), *Siyasal Düşünceler Tarihi*, Bilim ve Sanat Yayınevi, Ankara.
- Wilks, Ivor (1955), “A Note on Sovereignty”, *The Philosophical Quarterly*, Vol:5, No:21 (Oct., 1955), ss. 342-347.
- Williams, Howard , Wringht, Moorhead, Evans, Tony (1996), “Aqinas: Selected Political Writings”, *Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Teorisi Üzerine Bir Derleme*, Çev. Kürşat Ertuğrul, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Yıldız, Mesut (2003), “Devlet Ve Hukuk Bağlamında Hobbes, Rousseau Ve Kant'ta Özgürlük Sorunu”, <http://www20.uludag.edu.tr/~felsefe/02/1-6.pdf>, 28.08.2003.
- Yılmaz, Cabbar (2003), “Devlet”, <http://www.mazlumder.org/makale/makale11.html>, 28.08.2003